
Op Verdrogingskaart van Nederland valt nauwelijks peil te trekken

Nattigheid rond Verdrogingskaart

René Didde

De nieuwe Verdrogingskaart van Nederland is een produkt dat altijd op een warme politieke belangstelling mag rekenen. De samenstellers RIZA en RIVM hebben echter grote moeite om tot een coherent landelijk beeld te komen. Opvattingen en werkwijzen van de provincies blijven op principiële punten verschillen. Waar en in welke mate de Nederlandse natuur precies is verdroogd is letterlijk giswerk, hoe betrouwbaar de kaart ook oogt.

“Als je de landelijke kaart met de verdroogde arealen natuurgebied voor je neemt en je laat de provinciegrenzen weg, dan is zelfs zonder enige aardrijkskundige basiskennis moeiteloos te zien waar de ene provincie overgaat in de andere.” Guus Beugelink, projectleider Verdroging bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) in Bilthoven, vindt er geen doekjes om. Het RIVM slaagt er niet in om een uniform landelijk beeld van de stand van zaken van de verdroging te schetsen, omdat hij en Ivar Peereboom van het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) ‘twaalf, vaak totaal verschillende bestandjes’ van de provincies krijgen toebedeeld.

Met stip

Tot nog toe wordt aangenomen dat circa 630.000 hectare natuurgebied is verdroogd; driekwart daarvan ligt in de als uiterst waardevol beschouwde ecologische hoofdstructuur van Nederland. Oorzaak van de verdroging is de ontwatering ten behoeve van de landbouw: drainage, kanalisering en normalisering van beken en rivierlopen hebben geleid tot een veel te snelle afvoer van regenwater, waardoor met name de hoger gelegen zandgronden verdroogden. Ook de onttrekking van grondwater voor de bereiding van drinkwater en industrieel proceswater heeft zijn tol geëist. De geohydrologische kaart van de gebieden verandert, kwelstromen verdwijnen, het grondwaterpeil zakt en gebiedsvreemd water moet worden ingelaten. De ‘natte natuur’ verarmt, karakteristieke flora en fauna verdwijnen.

De verdrogingsproblematiek kwam aan het begin van de jaren negentig met stip binnen op de lange lijst van politieke milieu-issues. In het jaar 2000 moest de verdroging in Nederland met 25 procent zijn teruggedrongen ten opzichte van 1985. Er werden campagnes voor waterbesparing gelanceerd, drinkwaterbedrijven schakelen onder meer over van grond- op oppervlaktewater.

René Didde is freelance-journalist.

Zijn adres is: Utrechtsedwardsstraat 85B, 1017 WD Amsterdam, e-mail: rdidde@xs4all.nl.

Toen in 1996 bleek dat deze doelstelling bij lange na niet gehaald zou worden, waagde de landelijke politiek een vlucht naar voren. Nu moet in het jaar 2010 veertig procent van het verdroogde areaal zijn bestreden, onder meer door het aanbrengen van watertechnische maatregelen als stuwen en meanders en het verhogen van polderpeil en beekniveau.

Verdrogingskaarten spelen een belangrijke rol bij het provinciale en landelijke anti-verdrogingsbeleid. Deze zomer verschijnt de concept-kaart 'Verdroging 1998', een actualisering van de landelijke kaart van 1996. Een eerste grove versie verscheen in 1993, in 1994 volgde een aanpassing. Bij het samenstellen van de verdrogingskaarten worden verschillende data uit tal van bestanden gekoppeld en berekend. De complexe gegevens uit de waterhuishoudkundige situatie worden gekoppeld aan het landgebruik, de bodemsituatie en meteorologische gegevens. Deze samengestelde bestanden worden in hydrologische modellen gestopt (NAGROM, voor de diepe en MOZART voor de ondiepe grondwaterstroom). Uit deze GIS-applicaties rolt de mate van verdroging. Onderzoekers kunnen zelfs bekijken welk maatregelenpakket voor welke situatie het meest geschikt is. Bovendien is daar op grond van kosten van ruilverkavelingsinstrumenten een prijskaartje aan te hangen voor het aanbrengen van stuwen, het verbreden van een sloot of het ondieper maken van een beek.

Provinciale autonomie

De verklaringen voor de betrekkelijkheid van de landelijke Verdrogingskaart – die RIZA en RIVM in opdracht van het Interprovinciaal Overlegorgaan (IPO) samenstellen – zijn vrij eenduidig. Beugelink: "Dat die allermindst uniform is, heeft alles te maken met de provinciale autonomie. Of een gebied een hoofd- of nevenfunctie 'natuur' krijgt in het streek- of waterhuishoudingsplan, bepalen ze zelf." Dat is van groot belang, omdat de verdrogingsinventarisatie betrekking heeft op gebieden die formeel de status 'natuur' hebben, waar bovendien de vegetatie van grondwater afhankelijk is (de Veluwe, die het van regenwater moet hebben, kan dus nooit als natuurgebied op de verdrogingskaart voorkomen).

GIS-medewerker Ivar Peereboom vult aan: "Daarnaast zijn ze vrij eigen prioriteiten aan te brengen. Zo wordt in het algemeen de aanpak van verdroogde natuur in de ecologische hoofdstructuur belangrijker gevonden dan in een 'relatienotagebied', maar provincies kunnen daar naar eigen inzicht van afwijken."

Wat op de verdrogingskaart staat, zijn niet per se alle gebieden die verdroogd zijn en ook mag er bij sommige provincies van worden uitgegaan, dat de vlekken verdroogd gebied ook niet-verdroogd gebied omvatten. Dat heeft met de prioriteitsstelling te maken, met de functietoekenning en met de inventarisatie.

Provincies als Friesland en Zeeland geven op hun kaart aan in welke natuurgebieden de verdrogingsproblematiek een rol speelt. "Op basis daarvan kijken ze waar ze projectgericht maatregelen kunnen treffen", aldus Peereboom. Provincies als Gelderland, Overijssel en vooral Utrecht gebruiken een totaal andere systematiek. Peereboom: "Zij hanteren een scoresysteem, dat is samengesteld uit de urgentie van de verdroging, maar ook op basis van de technische haalbaarheid van de bestrijding ervan en zelfs de maatschappelijke haalbaarheid. Al die aspecten bepalen of een gebied op de kaart komt." Zo kan een natuurgebied dat ernstig is verdroogd toch laag scoren en onzichtbaar blijven, omdat de technische haalbaarheid gering is of omdat de boeren uit de omgeving dwars liggen.

Utrecht

“Driekwart van onze provincie, natuurgebied of landbouwgebied, is in meer of mindere mate verdroogd en we kunnen niet overal tegelijk beginnen”, zo omschrijft drs. Frank van Pruissen, strategisch adviseur grondwaterbeheer van de provincie Utrecht het provinciale verdrogingsprobleem. “Wij hanteren een wensbeeld en kijken bovendien hoe haalbaar de aanpak is. Daar komt nog bij, dat wij menen dat ook de slootjes in een landbouwgebied waardevolle natuur kunnen bevatten en die zouden meer aandacht moeten krijgen.”

Van Pruissen denkt dat het landelijk overleg op den duur wel tot consensus komt over het vraagstuk of dergelijke boerennatuur nu wel of niet op de kaart moet of wellicht een aparte status moet krijgen. Ook radicaal andere keuzen in provinciegrens-overschrijdende natuurgebieden, zoals bijvoorbeeld op de overgang tussen Utrecht en Gelderland, zijn onderwerp voor intensief overleg. “Het gaat niet om de mate van verdroging, maar om de mate waarin wij er wat aan kunnen doen”, zo verduidelijkt GIS-specialist Frank van Beers de aanpak van Utrecht. “De grote afwijkingen tussen de provincies komen doordat er geen systematiek is vastgesteld om de verdroging in kaart te brengen. Daardoor gaat iedere provincie zelf zoeken.”

“Dit onderscheid is het belangrijkste verschil, maar eigenlijk”, zegt Peereboom, “doen alle provincies het subtiel anders.” Subtiel? Zo rekent de ene provincie agrarische grond met natuurwetenschappelijke pretenties (bloemrijke slootkanten, bijvoorbeeld) tot een gebied met ‘nevenfunctie natuur’ (zie ook het kader), terwijl andere provincies precies dezelfde gronden een dergelijk predikaat niet toekennen.

Snippers

Een ander opvallend verschilpunt is dat provincies als Limburg en Friesland alleen strikt de verdroogde ‘snippers’ in een natuurgebied vermelden, terwijl andere provincies dan meteen het gehele natuurgebied als ‘verdroogd’ op de kaart opvoeren. Om het nog ingewikkelder te maken, noteren Gelderland en Utrecht niet alleen het verdroogde natuurgebied, maar ook het gebied *daar omheen* waar geohydrologische maatregelen getroffen moeten worden om de verdroging een eindje verderop te bestrijden. De iele snippertjes op de kaart van Limburg steken schril af bij de forse plakken verdroogd gebied op de kaart van de provincie Utrecht.

Het begint al bij de inventarisaties. Limburg *telt echt* daartoe bijvoorbeeld alle planten en diersoorten in de natuurgebieden, maar anderen raadplegen alleen de terreinbeheerders. In de ene provincie zijn de waterschappen actief, in de andere zijn de belangen van de landbouw groot en krijgt verdroging minder prioriteit.

Een ander punt van onduidelijkheid zit in de definitie van verdroging ingebakken. Zo kan een kletsnat natuurgebied als de Loosdrechtse Plassen toch als verdroogd worden gekenschetst, omdat gebiedsvreemd water uit omliggende meren moet worden ingelaten.

Dit specifieke verdrogingsprobleem speelt in geheel West-Nederland doordat het grondwaterpeil globaal is gezakt door bemaling en inpoldering. Door gebiedsvreemd water in een natuurgebied in te laten wordt weliswaar de directe verdroging tegengegaan, maar gaat de soortenrijkdom in het natuurgebied toch achteruit omdat dit water, vaak afkomstig uit landbouwgebied, veel voedingsstoffen als stikstof en fosfaat bevat. En waardevolle natuur is nu eenmaal gebaat bij een sterke competitie om voedingsstoffen.

Een ander evident verschil is dat sommige provincies *landbouw*gebieden willen verwerven voor natuurontwikkeling en deze alvast de status verdroogd geven, terwijl anderen dat pas doen als ze de grond echt in bezit hebben en formeel de status natuurgebied heeft gekregen.

Peereboom wordt er niet moedeloos van, ook niet als hij vertelt dat verschillende provincies in de afgelopen jaren vrolijk switchen van de ene methode naar de andere systematiek. "Dat is niet handig voor een consistent beeld in de tijd, dat klopt ja. Maar de meeste provincies zijn er serieus mee bezig en zoeken naar de beste methode. Het heeft tijd nodig."

De verschillen worden volgens hem ook in de hand gewerkt, doordat de ene provincie meer op GIS is gericht dan de andere. "En soms zie je in de provincie op het gebied van de verdroging een scheiding tussen GIS-mensen en beleidsmensen. Dan gaat de communicatie over verschillende schijven en dat is wel eens lastig." Bijvoorbeeld als er een niet mooi aangesloten polygoon in bestanden zit, waardoor een verdroogd natuurgebied niet op de kaart wordt begrensd. Soms ontvangt Peereboom ook foute bestanden, zoals verdroogde natuurgebieden die in zee liggen of steden die zijn weggevallen. Ook het insturen van kaarten op verschillende schalen is een zaak die dringend om uniformisering vraagt.

Kunstgrepen

Een aantal problemen is door forse kunstgrepen opgelost dan wel vooruitgeschoven. Zo is absoluut niet duidelijk wat de mate van verdroging is in het referentiejaar 1985. Beugelink: "Dat is opgelost door de situatie van 1985 gelijk te stellen aan die van 1994." Vandaar dat de nieuwe politieke 40% reductiedoelstelling niet over 1985 is genomen, maar in het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP-2) 1994 als referentiejaar is genomen. Politiek en praktisch gezien is dat wellicht begrijpelijk, maar wetenschappelijk is het een nogal schimmige manoeuvre. In de tussenliggende negen jaar kan de situatie aanmerkelijk veranderd zijn.

Ook de voortgang van projecten verdrogingsbestrijding wordt in de Verdrogingskaart gerapporteerd. Is voor een deelgebied echter een stuw aangelegd, dan krijgt in de ene provincie het gehele (verdroogde) gebied de status 'project in uitvoering', terwijl een andere provincie voor zo'n stuw slechts een kleiner vakje van de kaart als onderhanden inkleurt.

En is, als een project eenmaal doorlopen is, ook de verdroging voorbij? De grote verschillen tussen de provincies maken de landelijke kaart van 1998 ongeschikt om aan te duiden of er verdroogd gebied bij is gekomen dan wel af is gegaan ten opzichte van 1996. "Voor toetsing van dergelijke politieke doelstellingen is de kaart ongeschikt", zegt Peereboom. "Met een vertaalsleutel erbij kun je wel een genuanceerd beeld krijgen van de verschuivingen." Vooralsnog durven beide onderzoekers het nog niet aan om zo'n beeld te schetsen.

Door het invoeren van vertaaltteksten (hoe meet een provincie) en extra categorieën zoals 'geen herstel', 'gedeeltelijk herstel' en 'volledig herstel' hopen RIZA en RIVM in de toekomst tot bruikbare kaarten te komen. Beugelink is er niet voor om in één radicale, landelijk gestuurde operatie de provinciale kaarten op een lijn te brengen. "Dat zou het op het pro-

vinciale netvlies gebrande beeld drastisch veranderen en daardoor alleen maar verwarring zaaien.”

[Dit artikel is een licht gewijzigde versie van een artikel dat eerder in Vi MATRIX 39 (jrg 6, nr 3, mei 1998) verscheen. Vi MATRIX bericht acht keer per jaar over ontwikkelingen rond geografische informatiesystemen en is een uitgave van VBK Editorial Management te Boskoop.]

